

Lagutskottet

Riksdagens justitieombudsmans berättelse år 2022

Till grundlagsutskottet

INLEDNING

Remiss

Riksdagens justitieombudsmans berättelse år 2022 (B 11/2023 rd): Ärendet har lämnats till lagutskottet för eventuellt utlåtande till grundlagsutskottet.

Sakkunniga

Utskottet har hört

- referendarieråd Jarmo Hirvonen, riksdagens justitieombudsmans kansli
- referendarieråd Anu Rita, riksdagens justitieombudsmans kansli.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Allmänt

Berättelsen från riksdagens justitieombudsman innehåller anföranden av justitieombudsmannen och biträdande justitieombudsmännen, en allmän översikt över justitieombudsmannainstitutionen 2022 samt avsnitt om de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna och laglighetskontrollen inom olika sektorer.

Lagutskottet har tidigare gett utlåtande om berättelsen för 2018 (LaUU 3/2019 rd), 2019 (LaUU 1/2021 rd) och 2020 (LaUU 17/2021 rd) i fråga om sitt ansvarsområde, dvs. särskilt domstolarna, Åklagarmyndigheten, brottspåföljdssektorn, utökningen och intressebevakningen. Lagutskottet har betraktat justitieombudsmannens laglighetsövervakning av myndigheterna inom utskottets ansvarsområde och främjandet av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna som mycket viktiga uppgifter (se LaUU 17/2021 rd, s. 1—2, LaUU 1/2021 rd, s. 1—2 och LaUU 3/2019 rd, s. 1—2). Utskottet går inte närmare in på de enskilda avgörandena och ståndpunkterna.

Den nu aktuella berättelsen avser 2022. Sammantaget sett fäster lagutskottet särskild uppmärksamhet vid följande omständigheter med avseende på utskottets ansvarsområde.

Utlåtande LaUU 21/2023 rd

Rättegångens längd och straffprocesskedjan

I avsnitt 3.6.1 (s. 117—122) i berättelsen presenteras tio centrala problem med de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna i Finland. En central brist med tanke på lagutskottets ansvarsområde hänför sig till de långa behandlingstiderna i rättsprocesserna (s. 121—122).

Enligt berättelsen utgör utdragna rättegångar fortfarande ett problem i Finland, och coronapandemin har förvärrat situationen. Trots vissa lagreformer som förbättrat läget händer det fortfarande att rättegångar tar orimligt lång tid. Detta kan orsaka allvarliga problem särskilt i mål som kräver brådsäkande behandling. I brottmål påverkas helhetstiden för behandlingen av ärendet av förundersökningen, som ofta räcker länge i många omfattande brottshelheter, till exempel i samband med ekonomiska brott. Antalet mål och målhelheter som är exceptionellt omfattande har ökat under de senaste åren. Enligt berättelsen har man kunnat konstatera att den nuvarande rättsprocessen och besvärssystemet inte har skapats för denna typ av mål. Resursbristen i hela straffprocesskedjan, hos polis, åklagare och domstol, leder till att behandlingen av brottmål fördröjs, vilket också konstaterats i statsrådets redogörelse SRR 13/2022 rd till riksdagen den 17 november 2022.

Lagutskottet har sett med allvar på dröjsmålen vid rättegångar också i sina tidigare utlåtanden om riksdagens justitieombudsmans berättelser (LaUU 17/2021 rd, LaUU 1/2021 rd och LaUU 3/2019 rd). Också i sitt ovan nämnda betänkande om redogörelsen för rättsvården konstaterade lagutskottet att det i flera sammanhang fäst allvarlig uppmärksamhet vid de långa behandlingstiderna i rättsprocesserna (se LaUB 31/2022 rd, s. 4 och de utlåtanden som nämns där). Försenade rättegångar har redan länge varit ett problem i Finland. Problemet har framkommit både i samband med den nationella laglighetskontrollen och tidigare i Europadomstolens rättspraxis.

I det nämnda betänkandet konstaterade lagutskottet att det redan länge och upprepade gånger påmint om att en fungerande kedja i straffrättsvården kräver balanserad och tillräcklig resurstilldelning till alla myndigheter som ingår i straffprocesskedjan, alltså polis, åklagare, domstolar, rätts hjälp och Brottpåföljdsmyndigheten (se LaUB 31/2022 rd, s. 3 och de utlåtanden som nämns där).

Senare har det skett en positiv utveckling i stärkandet av finansieringsbasen för rättsvården på det sätt som beskrivs närmare i lagutskottets utlåtande om statsbudgeten för 2024 och planen för de offentliga finanserna 2024—2027 (LaUU 14/2023 rd, s. 2—3).

Brottpåföljdsområdet

Även de dåliga förhållandena och bristerna i behandlingen av fångar och häktade personer hör enligt berättelsen till de viktigaste bristerna vid tillgodoseendet av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna i Finland (s. 120). För många fångar är problemet brist på aktiviteter. Europeiska kommittén till förhindrande av tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning (CPT) har gett en rekommendation om att fångar ska kunna vistas utanför sin cell minst åtta timmar aktiv tid per dygn. På slutna avdelningar är den tid som fångar kan vistas utanför sin cell i många fall kortare än åtta timmar.

Utlåtande LaUU 21/2023 rd

I den del av berättelsen som består av inläggen behandlar biträdande justitieombudsman Pölönen ändringar och utmaningar inom brottspåföljdsområdet (s. 30—32). Enligt berättelsen är det klart att ett effektivt brottspåföljdsarbete som uppfyller lagens krav förutsätter tillräckliga personalresurser och även i övrigt ändamålsenliga ramar för verksamheten. Under åren 2005—2016 har antalet anställda vid Brottspåföljdsmyndigheten dock minskats med över 500 årsverken genom produktivhetsprogram och anpassningsåtgärder. Samtidigt har det gjorts flera ändringar i påföljdslagstiftningen som har gjort arbetet mer krävande.

Enligt berättelsen är det under dessa omständigheter inte förvånande att justitieombudsmannen i fängelsernas verksamhet ständigt ser anledning till kritik och behov av att förbättra verksamheten. Andelen laglighetsövervakningsärenden inom brottspåföljdsområdet som leder till åtgärder från justitieombudsmannen är vanligtvis den högsta, cirka 25—30 procent, medan genomsnittet för alla förvaltningsområden ligger på cirka 13—14 procent. Enligt berättelsen finns det dock ingen anledning att rikta särskild kritik mot brottspåföljdsområdet. Verksamheten är ansvarsfull, professionell och styrd av laglighetsprincipen. En betydande del av de missförhållanden som upptäckts på brottspåföljdssidan beror på att resurserna är knappa.

Lagutskottet har redan tidigare påtalat de problem som nämns ovan i sina tidigare utlåtanden om riksdagens justitieombudsmans berättelser (LaUU 17/2021 rd, LaUU 1/2021 rd och LaUU 3/2019 rd).

I sitt betänkande om redogörelsen för rättsvården (SRR 13/2022 rd) har utskottet framfört att det redan länge har fäst uppmärksamhet vid att Brottspåföljdsmyndighetens ekonomiska resurser och personalresurser är otillräckliga med tanke på verksamhetens omfattning, anstaltsstrukturen och effektmålen för verkställigheten (se LaUB 31/2022 rd, s. 3 och de utlåtanden som nämns där). Utskottet konstaterade då i sitt betänkande att Brottspåföljdsmyndigheten med nuvarande resurser inte kan fullgöra de skyldigheter som följer av lagstiftningen om verkställighet av straff (LaUB 31/2022 rd, s. 9). På grund av de knappa personalresurserna kan det för fångarna inte ordnas tillräckligt med verksamhet som förbereder för brottsfrihet och innehållet i påföljderna kan inte produceras på det sätt som har satts som mål för Brottspåföljdsmyndigheten. Detta är problematiskt, eftersom ett effektivt arbete under fängelsetiden främjar fångarnas möjligheter till ett liv utan brottslighet och till etablering i samhället efter fängelsetiden. Genom aktiviteter och verkningsfullt arbete under fängelsetiden kan man således minska de olägenheter och kostnader för samhället som uppstår efter fängelsetiden samt främja säkerheten i samhället.

Senare konstaterade utskottet i sitt utlåtande om budgeten för 2024 och planen för de offentliga finanserna 2024—2027 (LaUU 14/2023 rd, s. 5) att budgetpropositionen och planen för de offentliga finanserna ger bättre utgångspunkter för Brottspåföljdsmyndighetens verksamhet än tidigare, eftersom bland annat tilläggsanslaget för att säkerställa rättsvårdens resurser möjliggör att antalet årsverken höjs med cirka 240 fram till år 2027. Trots detta anser utskottet i sitt utlåtande att det för att nivån på verksamheten ska kunna höjas till den nivå som lagstiftningen förutsätter krävs dock en betydligt större ökning av antalet anställda. Dessutom har inflationen ökat de kostnader som är nödvändiga för fängelsernas verksamhet, vilket har försämrat Brottspåföljdsmyndighetens ekonomiska situation.

Utlåtande LaUU 21/2023 rd

FÖRSLAG TILL BESLUT

Lagutskottet föreslår

att grundlagsutskottet beaktar det som sägs ovan.

Helsingfors 5.12.2023

I den avgörande behandlingen deltog

ordförande Juho Eerola saf
vice ordförande Eva Biaudet sv
medlem Elisa Gebhard sd
medlem Pia Hiltunen sd
medlem Aleksi Jäntti saml
medlem Mari Kaunistola saml
medlem Ari Koponen saf
medlem Minja Koskela vänst
medlem Rami Lehtinen saf
medlem Timo Mehtälä cent
medlem Maria Ohisalo gröna
medlem Eemeli Peltonen sd
medlem Susanne Päivärinta saml
medlem Joakim Vigelius saf.

Sekreterare var

utskottsråd Mikko Monto.